

## ARIBURNU ÇIKARMASI

**Mehmet KIBIL**

İtilaf Donanması'nın 18 Mart 1915'te uğradığı ağır yenilginin ardından İtilaf Devletleri içerisinde yapılan değerlendirmeler, kara kuvvetlerinin de devreye sokulmasını zorunlu kıldı. Bu doğrultuda, Boğaz bölgesine bir çıkarma harekâtı icra edilmesine karar verildi. Bu amaçla kurulan Akdeniz Seferi Kuvveti'nin başına getirilen Orgeneral Ian Hamilton'a verilen görev, donanmaya Boğaz'dan güvenli bir geçiş sağlamak üzere kara hareketini planlamak ve yürütmektir. Bu hedef doğrultusunda en kestirme yol, Boğaz'ın en dar noktası olan Kilitbahir-Çanakkale hattına ulaşmak ve buradaki Türk istihkamlarını ele geçirmekten ibaretti. Hamilton, bu amacı gerçekleştirmek için en uygun seçeneğin Gelibolu Yarımadası'nın güneyinden yapılacak bir çıkarma olduğunu düşündü. Yarımada'nın güneyinde, özellikle Seddülbahir kıyılarından Anafartalar'a kadar uzanan sahil şeridi çıkarma için elverişliydi. Ancak, ordunun karaya çıktıktan sonra süratle Kilitbahir'e ilerleyebilmesi açısından en uygun sahillerin Kabatepe çevresinde bulunduğu tespit edildi. Kabatepe kıyıları hem çıkarmaya elverişli yapısı hem de Kilitbahir'e olan yaklaşık 8 kilometrelik yakınlığı nedeniyle cazipti. Ayrıca, kuzeyde Kocaçimentepe silsilesi ile güneyde Kilitbahir Platosu arasında ordunun bütün ağırlıklarıyla ilerlemesine imkân tanıyacak bir geçit bulunmaktaydı.

Hamilton'a göre Kabatepe bölgesi hedefe giden yolda en ideal çıkarma bölgesiydi. Ancak Türkler Kabatepe'nin stratejik önemini kavradığı için bu sahili kuvvetli şekilde savunmaktaydılar. Sahildeki Türk savunmasının güçlü olduğu gören Hamilton; *"Bu bölgeyi planlardan çıkarmaktan başka seçeneğim yok."* diyecekti. Fakat Kabatepe'nin hemen kuzeyinde yer alan bölge, arazinin sahilten itibaren son derece engebeli olması nedeniyle Türk kuvvetlerince zayıf şekilde savunuluyordu. Bu noktadan yapılacak bir çıkarma sonrasında Türklerin Kabatepe'nin kuzeyi ile Balıkçı Damları arasındaki kıyı hattını topçu ateşi altına alması mümkün görünmüyordu. Nitekim gerçekleştirilen keşifler ve gözlemler, Türklerin söz konusu bölgeden bir çıkarma beklemediklerini ortaya koymuştu.

Hamilton kurmaylarıyla yaptığı değerlendirmelerin ardından, belirlenen hedef doğrultusunda Yarımada'nın güney sahillerine çıkarma yapmaya karar verdi. Diğer taraftan, Savaş Bakanı Lord Kitchener da çıkarma için en uygun bölgelerin Seddülbahir (Ertuğrul) ve Morto koyları olduğunu, ayrıca Kabatepe'nin kuzeyine bir aldatma çıkarması yapılmasının uygun olacağını Hamilton'a tavsiye etmişti. Nisan ayının ilk haftasında 29'uncu Tümen ile Anzak Kolordusunun Çanakkale önlerine intikali için limanlara hareket etmesi emrini veren Hamilton, kurmaylarıyla birlikte 10 Nisan'da Limni'ye ulaştı. Aynı gün Kitchener'a gönderdiği telgrafta çıkarma planının

ana hatlarını bildirdi. Buna göre Hamilton'ın ana çıkarma bölgesi Seddülbahir olup, bu harekâtın dayanak kuvveti 29'uncu Tümen olarak belirlendi. İkinci derecede çıkarma bölgesi ise Kabatepe'nin kuzeyi olarak saptandı. Bu çıkarma harekâtı, Anzak Kolordusuna bağlı Avustralya ve Yeni Zelanda askerleri tarafından gerçekleştirilecekti.

Anzak Kolordusunun Kabatepe'nin kuzeyine (Z sahili) yapacağı çıkarma, ana çıkarma bölgesi olan Seddülbahir çıkarmalarının tamamlayıcısı niteliğindedir. Seddülbahir bölgesine çıkacak olan ana çıkarma grubunun (29'uncu Tümen'in) kuzey yanı koruma altına alınacaktı. Bu amaçla bölgeye hakim Conkbayırı-Kocaçimentepe silsilesi işgal edilecek daha sonra Maltepe'ye ilerlenecekti. Maydos-Gelibolu ve Bigalı-Kocadere yollarına hakim olan bu tepenin ele geçirilmesiyle kuzeyden gelmesi beklenen Türklerin önü kesilerek mümkün olduğu kadar fazla Türk birliğinin dikkati çekilecek, ana çıkarma bölgesi olan Seddülbahir çıkarmasının yükü hafifletilecekti. Amaç, Kilitbahir Platosu'nun Türkler tarafından kuzeyden takviye edilmesine engel olmak ve güneyde Seddülbahir'e çıkan 29'uncu Tümen birliklerinden kaçan Türk birliklerinin ricat hattını kesmek suretiyle 29'uncu Tümen ile birlikte platoyu ve Kilitbahir kasabasını ele geçirmektir.

Arıburnu çıkarmasının detayları, çıkarmayı himaye etmekle sorumlu 2'nci Filo'nun komutanı Amiral Thursby ile Anzak

Kolordusu komutanı Korgeneral Birdwood tarafından belirlendi. Birdwood, Thursby ve kurmayları arasında yapılan toplantıda çıkarmanın sağ kanadı Kabatepe'nin bir mil (1,6 km) kadar kuzeyi, sol kanadı ise Balıkçı Damları olarak tespit edildi. Plana göre Arıburnu çıkarmasında karaya ilk ayak basacak birlik Albay Sinclair-MacLagan komutasındaki 1'inci Avustralya Tümeni'nin 3'üncü Tugayı olacaktır. İlk çıkarma grubundaki 1.500 asker 8 destroyer aracılığıyla karaya çıkarılacaktı. Ardından 2.500 askerlik ek bir kuvvetle takviye edilerek, örtü kuvvetinin toplam sayısı kısa sürede 4.000 askere ulaşacaktı. Birlikler mümkün olan en kısa sürede sahilden yukarı tırmanarak tepeleri ele geçirecek, sol kanat grubu bölgenin kilidi olan Kocaçimentepe tarafını emniyete alırken, sağ kanat grubu ise Kabatepe bölgesini güvenli hale getirecekti. Daha sonra Maltepe ele geçirilecekti.

Arıburnu'nu da içine alan Kabatepe bölgesinin savunması 9'uncu Tümen sorumluluğundaydı. Bölgedeki kıyılara Yarbay Mehmet Şefik Bey komutasındaki 27'nci Alay konuşlandırılmıştı ve bu alayın üç taburundan ikisi geride Maydos'ta toplu olarak bulunacaktı. Kıyıları sadece bir tabur tarafından zayıf şekilde savunuluyordu. Binbaşı İsmet komutasındaki 2'nci Tabur, güneyde Çam Tepe'den (hariç) kuzeyde Azmak Dere'ye (dahil) kadar uzanan 12 km'lik sahil kesiminden sorumluydu. Tabur komutanı kıyı gözetleme ve güvenlik görevlerini yerine getirmek amacıyla, taburundaki dört bölükten üçünü sa-

hillere konuşlandırmış, bir bölüğü ise geride ihtiyat kuvveti olarak tutmuştu. Tabur mevcudiyetine oranla çok geniş bir alana yayıldığı için savunma zayıftı. Bazı kıyıları manga düzeyinde savunuluyordu (mangalar dokuzar tüfekliydi). Çıkarma başladıktan sonra her iki taraftan on binlerce askerin yığılacağı Arıburnu kıyıları ise 250 kişilik 8'inci Bölüğü'nün sorumluluğundaydı. Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik askerlerini şu şekilde yerleştirmişti:

**1. Takım:** Kuzeyde Yedek Asteğmen İbradali İbrahim Hayrettin komutasında Azmakdere ile Arıburnu arasında,

**2. Takım:** Asteğmen Muharrem Efendi komutasında, Büyük ve Küçük Arıburnu'ndan Çakal Deresi'ne kadar uzayan nispeten dar bir kıyı kesiminde,

**3. Takım:** Gelibolulu Başçavuş Süleyman Efendi komutasında ihtiyat olarak geride Arıburnu'ndan 2 km doğuda Boyun noktasındaydı. Bölük komutanı da bu takımla birlikteydi. Anzak çıkarmasını göğüsleyecek 2'nci Tabur bölüklerinin hiçbirinde ne ağır ne de hafif makineli tüfek yoktu. En yakın makineli tüfekler Maydos'taki 27'nci Alay karargahında, 7 km kadar uzaktaydı.

25 Nisan 1915 günü saat 04.05'te gün ağaracak 05.15'te ise gün doğacaktı. Saat 03.30'da çıkarma kafilelerini taşıyan üç muharebe gemisi sahillere doğru ilerlemeye başladı ve ilk filikalar saat 04.30'dan önce kıyıya yanaştılar. Ancak bir sorun olduğu kısa

sürede anlaşıldı. Çıkarmanın en sağ kanadında Kabatepe'nin kuzeyindeki sahile çıkması gereken grup, daha sonra Anzak Koyu olarak adlandırılacak Arıburnu'nun dibindeki dar koya çıkmıştı. Bu askerler koyun hemen arkasında yükselen dik yamaçlarla karşılaştılar. Zifiri karanlıkta ilerleyen denizcilerin bir noktadan sonra yönlerini kaybetmesi ve Kabatepe'deki güçlü Türk savunma unsurlarından kaçınmak amacıyla dümenlerini kuzeye kırmaları nedeniyle Arıburnu çıkarmasının merkezi bir anda Anzak Koyu olmuştur. Karaya ilk ayak basan askerler beklemedikleri kadar dik yamaçları bulunan dar bir koya çıkmış olsalar da çıkarma, hareketin planlama aşamasında belirlenen alanın (Kabatepe'nin kuzeyi ve Balıkçı Damları arasındaki kıyı şeridi) içine yapılmıştır.

Saat 04.30'dan biraz önce filikalar kıyıya yanaşırken ilk ateşi, Haintepe'de bulunan Asteğmen Muharrem komutasındaki 2'nci Takım açtı. Asteğmen Muharrem, emrindeki yaklaşık 80 askerle Anzak Koyu'nda karaya çıkan 1.500 kişilik ilk çıkarma dalgasının tam ortasında kalmıştı. Çıkarma bu noktadan büyük çapta bir çıkarma beklenmediği için Türkler açısından büyük bir sürpriz oldu. 8'inci Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik yanındaki ihtiyat takımıyla derhal hareket geçerek Yükseksirt'teki siperlere girdi ve buradan düşmana ateş açmaya başladı. Türk ateşine rağmen kalabalık Avustralyalılar, çok fazla zayıat vermeden karaya çıkmayı başarmışlardı. Ancak Anzak Koyu'nun dar ve küçük yapısı ile hemen

arkasındaki engebeli arazi, kısa sürede sahilde büyük bir kargaşaya yol açtı. Filikaların düzensiz biçimde peş peşe koya yığılması mevcut karmaşayı daha da arttırdı. Karaya çıkan her birlik ve her asker, alelacele tepelere tırmanmaya çalışıyordu. Bu ilerleyişi durdurmaya çalışan Asteğmen Muharrem'in takımı ise şüphesiz çok ağır kayıp vermekteydi.

Çıkarmanın ilk anındaki güç dengesi tartışılmayacak şekilde Avustralyalılar lehineydi ancak Türkler son ana kadar direnmeye kararlıydı. Diğer tarafta, Arıburnu'nun kuzeyindeki Balıkçı Damları'nda Yedek Asteğmen İbradali İbrahim Hayrettin komutasındaki 1'inci Takım da 70 askerle buradan karaya çıkmaya çalışan Anzak askerlerine karşı koymaya çalışıyordu. Çıkarma esnasında açtıkları ateş o kadar etkiliydi ki filikalardaki 140 askerden 35 tanesi karaya çıkabilirken, ilerleyen saatlerde bunlardan sadece 18 tanesi sağ kalmayı başaracaktı. Fakat Avustralyalılara ilk ateşi açan Türk askerlerinin sayıca az olması ve makineli tüfeklerden mahrum olmaları nedeniyle çıkarmayı durdurmaları imkansızdı. Zayıf şekilde savunulan kıyı şeridini ele geçiren Anzaklar, hızla tepelere ilerleyerek Haintepe'den Yükseksirt'a doğru yayıldılar. Takviye alamayan ve giderek eriyen Türk kuvvetleri geri çekilirken, saat 07.00'de Kanlısirt, Kırmızısirt, Merkeztepe ve Cesarettepe'ye uzanan hat Avustralyalılar tarafından ele geçirildi. Saat 07.30'a gelindiğinde ise 1'inci Tugay ve 2'nci Avustralya Tugaylarının tamamı karaya çıkarılmıştı.

Çıkarmanın başlamasıyla birlikte Türk komuta kademesinde de hareketlilik başladı. İki taburuyla Maydos'un batısındaki zeytinliklerde bulunan 27'nci Alay Komutanı Mehmet Şefik, bombardıman sesleriyle uyanarak alayını hazırlığa geçirdi. Ancak tümen karar-gâhından hareket emrini gecikmeli olarak saat 05.45'te alabildi. Beş dakika sonra 05.50'de, alay iki kol halinde Arıburnu'na doğru yürüyüşe geçti. Yaklaşık iki saatlik bir yürüyüşün ardından, 08.00 sularında Kemalyeri'ne ulaşıldı. Çok geçmeden, Arıburnu sırtlarına yayılmış Anzak birliklerine karşı taarruz başlatıldı. Taarruzun başladığı saat itibarıyla karaya çıkarılan Anzak kuvveti 8.000 karken, taarruza kalkan iki Türk taburunun mevcudu 2.000 asker kadardı.

Arada ciddi sayıda kuvvet farkı olmasına rağmen 27'nci Alay'ın taarruzu Anzaklar arasında müthiş bir kargaşa yaşanmasına sebep oldu. Avustralyalı komutanlar karışıklığın giderilmesi için büyük çaba harcasalar da dağılan askerleri bir araya getirmenin imkanı yoktu. Anzak birlikleri arasındaki karışıklık, karaya asker çıkarıldıkça gün boyu artarak devam etti. Bu arada Arıburnu çıkarmasının kaderini etkileyen önemli bir gelişme yaşandı. 27'nci Alay'ın taarruzu başlamadan önce 3'üncü Tugay Komutanı Albay Sinclair MacLagan, yaşanan zorluklar ve sevk ve idarenin neredeyse kaybolmasından dolayı ana hedef olan 3'üncü Sirt olarak adlandırılan Topçular Sirtı bölgesine ilerlemek yerine, 2'nci Sirtta yani Kanlısirt

çizgisi ve kuzeyindeki tepelerde savunma pozisyonu almaya karar vermişti. Fakat bu hareket tarzı Birdwood'un "*ne olursa olsun mümkün olan en hızlı şekilde belirlenen hedeflere ilerleyin*" emrine açıkça aykırıydı. Sinclair MacLagan'ın aldığı bu dramatik karar sonucu Anzak askerleri durduruldu ve siper kazmaya yönlendirildi. Bu yanlış karar, Anzakların günün geri kalanını daha çok savunma pozisyonunda geçirmesine sebep oldu. MacLagan ayrıca, aslında Conkbayırı yönünde ilerlemesi gereken iki bölüğü Kanlısirt'a yönlendirerek sol kanadını zayıflattı. Dahası, henüz karaya çıkmaya başlayan ve asıl hedefi Kocaçimentepe olan 2'nci Tugay Komutanı Albay McCay'i de ikna ederek birliklerini kendi sağ tarafına kaydırmasını sağladı. Böylece bütün çıkarma planı altüst oldu. Oysa saat 10.00 civarına, yani Mustafa Kemal'in 57'nci Alay ile taarruza geçtiği ana kadar geçen sürede, Avustralyalıların sol kanatlarından Conkbayırı istikametine ilerlemeleri aslında pek de güç olmayacaktı. Neticede MacLagan'ın bu aşırı ihtiyatlı tavrı Anzakların birkaç saati boşa geçirmesine ve çok daha geniş bir köprübaşı oluşturmalarına engel oldu ve Avustralyalılar adına büyük bir fırsat kaçırıldı.

27'nci Alay'ın Kemalyeri'nden Kanlısirt-Kırmızısirt hattına gerçekleştirdiği taarruz her ne kadar Anzak askerlerine fazla zayıyat verirse de cepheyi yarıp düşmanı denize dökmekten çok uzaktaydı. Türklerin sayısı Anzaklara göre az olduğu gibi, arazi savunmada kalan tarafa çeşitli faydalar sağlı-

yordu. Anzakların ilerleyişi durdurulmuştu ama tepelerin denize bakan yamaçlarından geri atılmamışlardı. İki taraf birbirlerine 100-200 metre mesafede karşı koymaya çalışırken Türk hattının sağ kanadında bulunan 3'üncü Tabur Komutanı Halis Bey kolundan yaralandı ve geriye gitmek zorunda kaldı. Bu taburun zayıflığı artarken Türk sağ kanadı ciddi şekilde zayıflamıştı ve Anzak ilerlemesine karşı açık vaziyetteydi. Burası Alay Komutanı Mehmet Şefik tarafından bilerek görece zayıf bırakılmıştı. Zira bölgeyi çok iyi bilen ve önemini kavrayan Mehmet Şefik, saat 07.55'te yazdığı raporda Kocaçimentepe'nin 19'uncu Tümen'e tutturulması gerektiğini belirtmişti. Kendi alayının Kanlısirt'tan Kocaçimentepe'ye kadar geniş bir bölgede taarruza kalkamayacağını biliyordu. Bu sebeple geniş bir açıdan taarruza kalkarak 19'uncu Tümen gelene kadar düşmanın tepeleri ele geçirmesini önlemek vakit kazandırma niyetindeydi.

Türk sağ kanadının zayıfladığı ve Anzak ilerlemesinin tehlikeli bir hal aldığı bu sırada, cepheye intikal eden 19'uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal Bey, muharebenin seyrini değiştirecek hamleyi başlatmak üzereydi. Mustafa Kemal'in cepheye intikal ederek taarruza kalkması, 25 Nisan günü Arıburnu çıkarılması ve arkasından devam muharebeler açısından dikkatle incelenmesi gereken bir husustur. Mustafa Kemal düşmanın karaya çıktığını 77'nci Alay komutanlığından aldığı bilgi ile öğrendi. Derhal bütün birliklere hazır ol

emri verdi. Ardından 9'uncu Tümen komutanından saat 09.30'da bir rapor aldı. Bu raporda, düşmanın Arıburnu sırtlarına doğru sarmakta olduğu bildiriliyor ve en yakında bulunması sebebiyle 19'uncu Tümen'den bir taburun derhal bölgeye sevk edilmesi isteniyordu.

19'uncu Tümen, Beşinci Ordu Komutanlığının genel ihtiyatıydı ve Mustafa Kemal gerektiğinde kuzeyde Bolayır'dan güneyde Anadolu sahillerine kadar kuvvet göndermekle sorumluydu. Yani normal şartlarda ordu veya kolumdan bir bölgeye birlik sevk etme yetkisine sahip değildi. Mustafa Kemal, en başından beri düşman çıkarmasını bu bölgeden beklediğinden, aldığı raporların ardından Arıburnu'ndaki hareketin bir aldatma hareketi olmadığını hemen kavradı. Arıburnu civarındaki tepelerin kaybedilmesi halinde Türk savunmasının çökeceğini çok iyi bildiğinden, bir taburun gönderilmesi talebine karşılık üç taburla, yani 57'nci Alay'ın tamamıyla Arıburnu sırtlarına hareket etmeye karar verdi. Cepheye son derece kritik dakikalar yaşanırken, üstlerinden emir beklemenin vatani tehlikeye düşüreceğini görerek bütün sorumluluğu üzerine aldı. Ordunun elindeki tek ihtiyat birliği kendi tümeni olduğu için tümen karargahını Bigalı köyünde bırakarak 3'üncü Kolordu Komutanlığına durumu rapor etti. Mustafa Kemal, kendisinden talep edilen bir taburluk yardım istediğini değerlendirirken, mevcut zor durumu üstlerinden ve diğer komutanlardan daha iyi analiz

etmiş, 57'nci Alay'ın tamamıyla bölgeye hareket ederek 25 Nisan günü Arıburnu Muharebelerinin seyrini değiştiren kişi olmuştur.

57'nci Alaya hareket emri veren Mustafa Kemal, ilerleyişi hızlandırmak amacıyla yanına öncü bir bölük alarak, kendisi önde olmak üzere Bigalı Deresi'ni takip etti ve Matik Deresi'ni aşarak, sık fundalıklar ve kesik dereler arasından Kocaçimentepe'ye doğru ilerledi. Burada sadece düşman donanmasını görebildi. Yanındaki bölüğe 10 dakika istirahat emri verdikten sonra yaveri, emir subayı, baştabip ve tümen topçu dağ taburu komutanıyla Conkbayırı'na hareket etti. Arıburnu ölü açıda kaldığı için ne olup bittiğini buradan da göremedi ve daha güneye ilerlemek isterken 261 rakımlı tepeye geldiğinde geri çekilen bir grup Türk askerini gördü. Bunlar 27'nci Alay 8'inci Bölük 1'inci Takım'dan sağ kalan 15 askeri. Balıkçı Damları'nda düşmanı karşılayan bu askerler düşmanla çarpışa çarpışa 261 rakımlı tepeye doğru gerilemekteydiler. Mustafa Kemal cephanesi tükenen bu askerlere "düşmandan kaçılmaz" diyerek süngü taktirip yere yat emrini verdi ve bunları takip eden düşman askerleri de aynı şekilde yere yatarak durdular. Geride dinlenmesi için bırakılan bölük derhal ileri atılarak düşman askerlerine ateş açtı. Bu sırada ilerlemekte olan 57'nci Alay'ın kolbaşısı Kördere mansabına varmış idi. Alaya derhal taarruz emri verildi ve başta bulunan 2'nci Tabur 261 rakımlı tepeye atıldı.

57'nci Alay'ın saat 10.00 sularında Conkbayırı yönünden taarruza geçmesiyle Yüzbaşı Tulloch komutasındaki Avustralyalılar büyük bir hızla Düztepe'den daha güneye, Kılıçbayırı yönüne doğru geri çekilmeye başladılar. Mustafa Kemal'in taarruzu tam zamanında gelmiş ve muharebenin bu aşamasında moral üstünlük Türklerin lehine değişmiştir. 3'üncü Kolordu'ya bilgi veren Mustafa Kemal taarruza başladığını, düşmanın perişan halde kaçtığını ve karşısındaki düşmanı iki alaydan fazla tahmin ettiğini bildirdi. Sinclair-MacLagan'ın bütün dikkatini Kanlısirt tarafındaki 27'nci Alay'ın taarruzuna vererek sol tarafını yani Conkbayırı yönünü yeterince takviye etmeyip birliklerin çoğunu Kanlısirt Platosu tarafında toplaması, 57'nci Alay'ın taarruzu karşısında Avustralyalıları tam bir kriz içerisine soktu.

27'nci Alay ve 57'nci Alay'ın taarruzları Anzaklar üzerinde etkisini göstermeye başlamış, kuzeyde Conkbayırı yönü güvence altına alınmış, güneyde ise Kanlısirt-Merkeztepe hattında düşman durdurulmuştu. Fakat karaya çıkarılan yeni birliklerle sürekli takviye edilen Anzaklar, dar bir bölgede de olsa tutunmayı başarmışlardı. Mustafa Kemal, (Esat Paşa'nın onayını aldıktan sonra) emrindeki diğer iki alayı da muharebe hattına sürerek düşmanı denize dökmek için bütün gücüyle saldırmaya karar verdi. 72'nci Alay 57'nci Alay'a, 77'nci Alay ise 27'nci Alay'a destek verecek ve düşman denize doğru atılacaktı. Bu esnada 57'nci Alay taarruzlarını şiddetlendirmiş ve alay

komutanı Hüseyin Avni'nin ifadesiyle Düztepe ve Cesarettepe arası düşman ölüleriyle dolmuştu. Kılıçbayırı gün içinde birkaç kez el değiştirdikten sonra saat 18.00'de kesin olarak ele geçirildi. Bu alaya destek olması gereken 72'nci Alay Conkbayırı tarafına gelerek 57'nci Alay ile irtibat kurdu ve bir taburuyla bu alayın solunda cepheye girdi. Artık hava kararmaktaydı ve her iki tarafın komuta kademesi de hem kendi birliklerinin hem düşmanın net pozisyonları göremez ve bilemez hale geldi.

57'nci Alay'ın taarruzuyla Conkbayırı yönü Avustralyalılara kapatılmıştı ancak cephenin güneyinde durum kritikti. Saat 16.00 civarında Kanlısirt'ı ele geçiren 27'nci Alay'ın acilen desteklenmesi gerekiyordu. Mehmet Şefik, 77'nci Alay'ın desteğe gelmesiyle düşmanı denize doğru süreceğine inanıyordu fakat 77'nci Alay'dan beklediği yardım hiçbir zaman gelmeyecekti. Nitekim bu alay, Kanlısirt istikameti yerine daha güneyde Keltepe istikametine taarruza kalktı ve açık arazide şiddetli bir donanma ateşine yakalandı. Bu sıralarda Kanlısirt'taki 27'nci Alay askerlerine gerilerden ateş açılmaya başlandı. Bu ateşi açanlar Kavaktepe'den muharebeye hattına ilerleyen 77'nci Alay avcılarıydı. Gün kararırken hala 27'nci Alay ve 77'nci Alay arasında sağlıklı bir bağlantı kurulamamıştı. Günün sonunda 77'nci Alay askerleri arazinin çeşitli bölgelerine dağılmış vaziyetteydi ve bu alaydan hiçbir şekilde istifade edilemedi.

77'nci Alay'ın 25 Nisan günü içine düştüğü kötü durum, Arıburnu Muharebelerinin gidişatına son derece olumsuz tesir etmiştir. Bu alay gün boyu bir türlü organize olamamış, 27'nci Alay ile sağlıklı bağlantı kuramamış ve çok güneye indiği için donanma ateşine yakalanmıştı. Karanlık çöktükten sonra ise durumu iyice kötüleşmiş, askerler arazide dağılarak kaçıp saklanmışlardı. Başta Mustafa Kemal'in yazdıkları olmak üzere 27'nci ve 72'nci Alayların harp ceridelerinde 77'nci Alaya karşı çok ciddi eleştiriler ve suçlamalar vardır. Özellikle 27'nci Alay Komutanı Mehmet Şefik, kendi alayını zor durumda bırakan ve arkadan ateş açarak geriye kaçan bu alayın askerleri hakkında "ihamet" kelimesini kullanmaktan çekinmemiştir. 77'nci Alay'ın durumuna oldukça can sıkılan ve öfkelenen Mustafa Kemal, Esat Paşa'ya bir rapor göndererek "*Vaz'iyet şayan-ı memnuniyet değildir*" diyecektir.

25 Nisan günü bittiğinde Anzak Kolordusu kendisine verilen hedeflerden oldukça uzakta bulunuyordu. Karaya çıkarılan üç Avustralya tugayı ile iki Yeni Zelanda taburu, hem arazinin son derece sarp yapısı hem de Türk kuvvetlerinin taarruzları nedeniyle birbirine karışmıştı. Birlikler arasındaki irtibat neredeyse tamamen kopmuş, kıyıda çok sınırlı bir ilerleme sağlanabilmişti. Kazanılan dar arazi barınması zor bir araziydi. Sahilde ise tam bir kargaşa hüküm sürmekteydi. Her yer yaralılarla doluydu. Yaralı tahliye planı çökmüştü. Yaralıların yanı sıra, karaya yeni çıkarılan malzemeler ile ön hattaki birliklerinden

koparak geriye dönen dağınık askerler sahildeki karışıklığı daha da artırıyordu.

Anzak Kolordusu Komutanı Birdwood, gündüz karaya çıkarak durumu yerinde incelemiş ve birliklerinin ilk hedeflerinden çok uzakta olduğunu görmüştü. Askerlerin son derece yorgun ve tükenmiş olduğunun farkındaydı; buna rağmen tutundukları hatta (donanmanın desteğiyle) direnebileceklerine inanıyordu. Akşam olduğunda genel vaziyetin tatmin edici olduğuna inanarak kıyıda ayrılarak Queen gemisindeki karargahına döndü. Fakat durum Birdwood'un düşündüğü kadar iyi değildi. Özellikle sol kanatta, Yükseksirt civarında hatta tehlikeli boşluklar bulunuyordu. Kurmay subaylar bir toplantı yaparak içinde bulunulan vaziyeti tartıştılar. MacLagan, kuzeyden gelebilecek bir Türk taarruzunu hiçbir şeyin durduramayacağını ileri sürüyordu. Diğer komutanlar da benzer biçimde karamsardı. 1'inci Avustralya Tümeni komutanı Tümgeneral Bridges'in bu şartlar altında son derece önemli bir karar vermesi gerekiyordu. Önemli sonuçlar doğurabilecek kararı tek başına alamayacağını düşünerek durumu Birdwood'a bildirmeye karar verdi. Karargah gemisine dönmüş olan Birdwood, Bridges'ten gelen ve durumun çok kritik olduğunu belirten raporu aldı. Bunun üzerine yeniden karaya çıkarak kurmay subaylarla bir araya geldi: "*Bana, askerlerin tükendiğini ve cesurca yaptıkları işlerden sonra şarapnel ateşinden ötürü cesaretlerinin kırıldığını, ertesi sabah Türklerin büyük bir taarruz başlatması du-*

*rumunda bir fiyaskodan korktuklarını söylediler.*"

Bu haber karşısında büyük şaşkınlık yaşayan Birdwood, isteksiz olmasına rağmen astlarının yoğun kaygıları doğrultusunda ikna olarak durumu Başkomutan Hamilton'a bildirmeye karar verdi. Geç saatlerde kendi el yazısıyla kaleme aldığı mektupta, askerlerinin yılgın ve tükenmiş vaziyette olduğunu, elinde taze birlik bulunmadığını ve bozgun yaşanma ihtimalinin giderek arttığını belirtti. Ayrıca, durumun ciddiyetine binaen, bir tahliye söz konusu olacaksa bunun vakit kaybetmeden, yani gece karanlığında gerçekleştirilmesi gerektiğini vurguladı. Hamilton kısaca durumu değerlendirerek, Birdwood'a her ne pahasına olursa olsun buldukları yerde direnmeleri ve siper kazmaları gerektiğini belirtti.

Anzak komuta kademesinde yaşanan bu kriz ve komutanların derin endişeli ruh hali, Mustafa Kemal komutasındaki Türk birliklerinin, gün içinde yaşanan tüm olumsuzluklara ve düşmanın sayıca üstünlüğüne rağmen, Anzak birliklerini nasıl zor duruma soktuğunu ve komuta kademesinde belirgin bir kaygı yarattığını net şekilde ortaya koymaktadır. Anzaklar, 25 Nisan gün boyunca yalnızca kıyıda 1-2 kilometre içeride, tepelerin denize bakan yamaçlarında donanma ateşinin desteği sayesinde tutunabilmişlerdir. Bununla birlikte Anzak komuta kademesi, kendilerine verilen hedefler ile muharebe alanındaki fiili gelişmeleri sağlıklı bir biçimde değerlendirmekte zorlanmış, bu

nedenle doğru kararlar almakta yetersiz kalmıştır. Bu durum, elde ettikleri hattın kırılma olduğuna dair bir kanaat oluşturarak, birliklerin denize dökülebileceği yönünde bir algının doğmasına yol açmıştır. 25 Nisan 1915'te Anzak Kolordusunun hedefleri ele geçirememesindeki başlıca etken, kolordudaki asker ve subayların amfibi operasyon için gerekli eğitime ve tecrübeye sahip olmamaları ile komuta kademesinin ciddi organizasyon sorunları yaşamasıdır. Diğer önemli etken ise hiç şüphesiz, Türklerin beklenilen aksine kaçmayarak her karış toprağı savunma azmi ve etkili karşı taarruzlarla Anzakları durdurmalarıdır. Hamilton'ın iyimser çıkarma planı yakından incelendiğinde, planının temel dayanağının Türklerin kısa bir direnişin ardından kaçacakları varsayımı olduğu görülmektedir. Türkler kararlı bir şekilde direnmeye başladığı andan itibaren tüm plan çökmüştür.

Türk tarafından bakıldığında ise Arıburnu'nda 27'nci Alay ve 57'nci Alay'ın yanında iyi eğitilmiş üçüncü bir alayın eksikliği fazlasıyla hissedildiği görülmektedir. Mustafa Kemal'in elinde muharebe gücü yüksek ve nitelikli üçüncü bir alay daha olsaydı, 25 Nisan günü Arıburnu'nda yapılan muharebeler Türklerin lehine belirgin şekilde gelişebilirdi. Zira beş taburluk bir kuvvetten oluşan bu iki alay, gün boyu cephenin yükünü çekmiş ve Anzakları ufak bir köprübaşında sıkıştırmayı başarmıştır. Şüphesiz bu iki alayın zayıfları da son derece ağır olmuştur. 27'nci Alay komutanının daha sonra sunduğu muharebe ra-

poruna göre, muharebeye katılan iki tabur toplam 6 subay ve 288 er şehit; 14 subay ve 446 er yaralı ile 16 kayıp olmak üzere toplam 770 zayıat vermiştir. 57'nci Alay komutanı ise 25 Nisan'dan 5 Mayıs'a kadar geçen süre zarfında alay mevcudunun üçte ikisinin zayıat verdiğini belirtmiştir. Bu zayıatın büyük çoğunluğunun 25 Nisan günü verildiği düşünülmektedir. Anzak Kolordusunun ilk gün zayıatı ise Birdwood'un verdiği rapora göre 500 ölü, 2.500 yaralı ve 2.000 kayıptan ibarettir.

Arıburnu çıkarmasında öncelikle 27'nci Alay ve daha sonrasında 57'nci Alay'ın fedakarlıkları sayesinde cephenin daha ilk gün çökmesi engellenmiştir. Şüphesiz burada en çok ön plana çıkan isim önce Mustafa Kemal ve daha sonra Mehmet Şefik ve Hüseyin Avni gibi alay komutanlarıdır. Tabur komutanları ve alt kademelere doğru tüm subay, ast-subay ve erler görevlerini en iyi şekilde yapmıştır. Mustafa Kemal gibi organizasyon yeteneği yüksek, inisiyatif alabilen ve sorumluktan kaçmayan bir kurmay subayın Arıburnu'nda olması, Türk ordusu adına büyük bir şanstır. Mustafa Kemal'in kendi inisiyatifi ile tüm sorumluluğu üzerine alarak, cephe çökmek üzereyken Conkbayırı'na gelmesi, Arıburnu çıkarmasının kaderini değiştirmiştir. Diğer taraftan, 27'nci Alay askerlerinin, çıkarmanın başladığı saat 04.30'dan 10.30'a kadar, yani Mustafa Kemal'in 57'nci Alay ile birlikte muharebeye katıldığı ana kadar cepheyi tek başına tuttuğu ve Anzakları durdurduğu unutulmamalıdır. 27'nci Alay'ın yaptığı

vatan savunması Arıburnu Muharebelerinin temelini teşkil eder.

#### Kaynakça

- *Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE)*. Kls.5338., Dos.H2, Fih.001-01.
- *ATASE*. Kls.4902, Dos.30, Fih.001.
- *Australian War Memorial (AWM)*. AWM4, 1/4/1.
- *AWM*. 3DRL/3376/116b.
- *AWM*. AWM4 1/25/1.
- *AWM*. AWM4 1-25-1.
- *AWM*. AWM4, 1/4/2 Part 2.
- *The National Archives (TNA)*. WO, 95/4304, EK-6.
- *TNA*. WO 95/4280, 25 Nisan 1915.
- *TNA*. WO 95/4326.
- *TNA*. WO, 95/4263, EK-1.
- Atacanlı, Sermet. *Arıburnu'nun İlk Müdafası*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Bean, Charles. *The Story of Anzac-The Official History of Australia in the War of 1914-1918*. Sydney: Angus&Robertson, 1941.
- Birdwood, William. *Khaki and Gown: An Autobiography*. London: Ward Lock&Co, 1942.
- *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi*. Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları, C.V, K.II, 2012.
- *Çanakkale Muharebelerinde 19. Tümen Cerideleri*. Haz. Arzu Tunç, Nuri Bayrak ve Gökçen Tokeşer, Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları, 2015.
- Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları Stratejik ve Taktik Sonuçlar Serisi No:4. *I. Dünya Harbinde Çanakkale Cephesi 25 Nisan 1915 Arıburnu Çıkarması 27.Piyade Alayının Karşı Taarruzu; 19.Tümenin Bu Taarruzu Desteklemesi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1976
- Hamilton, Ian. *Gallipoli Diary*. London: Edward Arnold Hamilton, 1920.
- *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda 27. Alay*. Haz. Murat Karataş. Ankara: Kültür ve Turizm

- Bakanlığı Yayınları, 2017.
- *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 57. Alay*. Haz. Murat Karataş ve Buğra Terzi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2021.
- Kıbil, Mehmet. *Çıkarmadan Tahliye Arıburnu-Anafartalar Muharebeleri*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Kıbil, Mehmet. *Çıkarmadan Tahliye Seddülbahir Muharebeleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2025.
- Kıbil, Mehmet. "25 Nisan 1915 Arıburnu Çıkarması: Anzaklar Yanlış Yere mi Çıktılar?". *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*. 2024, Sayı:36; 1-27.
- Nevinson, Henry W. *The Dardanelles Campaign*. London: Nisbet&Co.Ltd., 1918.
- *North Beach Gallipoli 1915*. Commemorating ANZAC Australia's Centenary of Federation Australia: CanPrint Communications Ltd., 2001.
- Oglander, Aspinall. *Çanakkale-Gelibolu Askeri Harekâtı*. Haz. Metin Martı. İstanbul: Arma Yayınları, 2005.
- Stevenson, Robert, *Crisis in Command: Senior Leadership in the 1st Australian Division at the Gallipoli Landings-Gallipoli New Perspectives on the Mediterranean Expeditionary Force 1915-1916*. England: Helion&Company Ltd., 2018
- *The Final Report of the Dardanelles Commission*. London: H.M. Stationary Office, 1919.

#### Atf

Kıbil, Mehmet. "Arıburnu Çıkarması", *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları (ISBN: 978-605-80897-7-8), 2025.

Mehmet Kıbil, "Arıburnu Çıkarması", *Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi*, Ed. Murat Karataş, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları (ISBN: 978-605-80897-7-8), İstanbul 2025.